

Esè autoriai / Essays by:

Jay Springett

Jaspar Joseph-Lester

Banu Çiçek Tülü &
Samuel Perea-Díaz

Elizabeth Sikiaridi &
Frans Vogelaar (Hybrid
Space Lab)

Viktorija Šiaulytė

Chiara Dorbolò

Regeneracija

[ir jos
įtampos]

Prof. Elizabeth Sikiaridi & Prof. Frans Vogelaar, Hybrid Space Lab

Hybrid Space

Mišri Edvé

The ways people around the world communicate and connect is being radically redefined by digitalisation. Therefore, investigating and speculating on the future of social and cultural spaces requires considering physical spaces in combination with digital media networks, emphasising the hybrid qualities of spaces in the interplay of the digital and the physical. With the COVID-19 pandemic, the use of digital instruments and hybrid (combined physical-digital) forms of socialising and working witnessed an unprecedented rise, pushing us further towards hybrid living. Today, hybrid space is becoming the predominant space for social interaction.

After the initial lifting of pandemic-induced physical distancing, the hybrid nature of everyday life was even more undeniable as these newly acquired habits – backed by economic interests – remained and became the new normal, while digital and hybrid formats continued to quickly evolve.

With the strong, partly unquestioned and unreflective acceleration of these technological developments, it's urgent to take a moment to pause and critically reflect. As we witness the seemingly unstoppable proliferation of hybrid formats, it's necessary to investigate what it means to co-create and experience meaningful social interactions in the time of hybrid space, as well as envision socially inclusive and engaging hybrid spaces. As our habitat is becoming hybrid, it's crucial to influence developments by 'inhabiting technology': approaching technological developments from the perspective of the urbanist-architect-designer and transforming them to meet the way we want to live.

Art and culture provide the most malleable sources, pulsating with the potential for transformation in multiple dimensions. Tapping into the creative potential in the fields of cultural production, artistic speculation and vision allows us to address these challenges and think again about social interactions through the lens of hybrid space.

Hybrid space has been the focus of Hybrid Space Lab's long-term commitment and experience in researching and developing space. Starting with the fusion of physical places and digital networks into hybrid spaces, the Lab's concept of hybridity evolved to

Skaitmenizacija radikaliai keičia būdus, kuriais viso pasaulio žmonės bendrauja ir palaiko ryšius. Dėl to norint tirti ir prognozuoti socialinių bei kultūrinių erdvių ateitį, fizinės erdves reikia vertinti kartu su skaitmeninių medijų tinklais, pabrėžiant mišrias erdvių, atsirandančių iš skaitmeninės ir fizinės plotmių sąveikos, savybes. Dėl COVID-19 pandemijos stipriai išaugęs skaitmeninių priemonių ir mišrių (turinčių ir fizinių, ir skaitmeninių savybių) socializacijos bei darbo formų populiarumas mus dar labiau pastūmėjo link mišraus gyvenimo. Šiandien mišri erdvė tampa vyraujančia socialinio bendravimo vieta.

Net ir sušvelninus pirmąsias dėl pandemijos įvestas socialinio atsiribojimo priemones, mišrus kasdienio gyvenimo pobūdis jau buvo tapęs kaip niekad sunkiai paneigiamu, nes naujai susiformavę įpročiai, paremti, be kita ko, ir ekonominiais interesais, išliko bei tapo nauja norma, o skaitmeniniai ir mišrūs formatai toliau sparčiai vystėsi.

Kadangi spartus šių technologinių pokyčių greitėjimas iš dalies net nėra kvestionuojamas ar apmąstomas, svarbu akimirkai stabtelėti ir jį kritiškai įvertinti. Stebint, rodos, nesustabdomą mišrių formatų plitimą, svarbu iširti, ką reiškia kolegialiai kurti ir patirti prasmingus socialinius ryšius mišrių erdvių laikais, bei įsivaizduoti socialiai integralias, įtraukiančias mišrias erdves. Kadangi mūsų gyvenamoji vieta tampa mišri, svarbu pakreipti pokyčius palankia linkme susigyvenant su technologijomis, t. y. vertinant technologinius pokyčius iš urbanisto, architekto, projektuotojo perspektyvos ir transformuojant juos taip, kad atitiktų norimą gyvenimo būdą.

Menas ir kultūra yra plačiausiai pritaikomi ištekliai, kupini potencialo transformuoti įvairias plotmes. Panaudojus kultūros produkcijos, meninių prognozių ir vizijų potencialą galima įveikti kylančius sunkumus ir dar kartelį apmąstyti socialinius ryšius per mišrios erdvės prizmę.

Kaupdama daugiametę erdvės tyrimo ir formavimo patirtį, „Hybrid Space Lab“ visuomet daugiausia dėmesio teikė mišrioms erdvėms.

address the hybrid, intertwined realities of nature and technology, along with the fusion of the biological and technological.

The hybridisation between the digital and the analogue demands a transdisciplinary approach. We experienced that digitalisation causes similar transformations to very different fields; for example, supporting decentralised systems for co-creative processes. This led to the development of a crossover method, a hybrid strategy of mixing fields to investigate, explore and apprehend the multiple networked dimensions of space. Aiming towards an enhanced sophistication of methods to capture this expanding field, ‘hybrid’ developed into a versatile strategy of cross-innovation that allows us to address the urban, the natural and the digital in an integrated way.

By endorsing such a hybrid approach, it’s possible to appreciate the interconnected and blurring realities of the city, nature and technology. In fact, it’s increasingly apparent that such a hybrid strategy is appropriate to engage with the complexity of today’s globalised world. By enabling mutual contamination and enrichment across fields of knowledge and practices, such an approach of taking ideas from one field and applying them in another (thus reframing challenges to approach them from a new perspective) allows for previously unthought-of solutions to rethink paradigms anew.

Communicational Approach

With its mission to ‘inform on the changes in society and governance due to the digital revolution’, the Dutch government’s interdisciplinary think tank, Infodrome, invited us in 1999 to investigate ‘The Use of Space in the Information Age’. By adding the subtitle ‘Processing the Unplannable’ to our survey, we programmatically expanded our research from Infodrome’s sole focus on ‘informational’, data-related aspects of the Information Age to ‘The Use of Space in the Information-Communication Age’.

Prasidėjusi nuo fizinių erdvių ir skaitmeninių tinklų susiliejimo į mišrias erdves, mūsų vystoma mišrumo koncepcija išaugo ir ėmė apimti mišrias, persipynusias gamtos ir technologijų tikroves, bei biologinių ir technologinių darinių sintezę.

Maišantis skaitmeniniams ir analoginiams poreikiams prireikia tarpdisciplininio požiūrio. Patyrėme, kad skaitmenizacija nulemia panašias transformacijas net ir itin skirtinguose laukuose, pavyzdžiui, skatina decentralizuotas kolegialios kūrybos sistemas. Šis atradimas paskatino vystyti pereinamąjį metodą – mišrių sričių jungimo strategiją, skirtą tyrinėti ir suprasti įvairias įtinklintos erdvės dimensijas. Siekiant patobulinti šio besiplečiančio lauko aprašymo metodus, *mišrumas* išsivystė į universalią kryžminių inovacijų strategiją, leidžiančių integruotai dirbti su miestieškais, gamtiškais ir skaitmeniniais dariniais.

Priėmę tokį mišrų požiūrį įgyjame gebėjimą įvertinti persipynusias ir susiliejančias miesto, gamtos ir technologijų tikroves. Taip pat tampa vis labiau akivaizdu, kad tokia mišri strategija tinkama ir bandant įsitraukti į globalizuotą šiandienį pasaulį. Leisdami skirtingoms žinijos ir praktikos sritims maišytis bei viena kitą praturtinti, sėdamiesi idėjų iš vienos srities ir pritaikydami jas kitoje (tokiu būdu naujai, iš kitos perspektyvos pažvelgdami į sprendžiamas problemas), galime atrasti anksčiau neapgalvotus sprendimus arba naujai permąstyti paradigmas.

Komunikacinis metodas

1999 m. Nyderlandų vyriausybės tarpdisciplininė idėjų grupė „Infodrome“, vykdydama misiją „informuoti apie skaitmeninės revoliucijos nulemtus visuomenės ir valdymo pokyčius“, pakvietė mus ištirti „erdvės naudojimą informacijos amžiuje“. Prie savo tyrimo prirašę antraštę: „įsisąmoninti tai, kas nesuplanuojama“, – programiškai išplėtėme iki tol tik ties „informaciniais“, su duomenimis susijusiais informacijos amžiaus aspektais sutelktą „Infodrome“ dėmesio lauką iki „erdvės naudojimo informacijos ir komunikacijų amžiuje“.

This programmatic emphasis on the communicational dimension of the digital revolution (that in 1999 nearly cost us the research assignment) was based on our awareness of the two very different traditions. On one hand, the approach borrowed from information technology, aiming for data-powered optimisation and efficiency of urban functions by supporting the collection of data from real-life phenomena. On the other hand, the approach was informed by communication technologies that enhance the participation of city users and dwellers by cracking processes open and allowing for greater complexity, negotiation, and the formation of intelligent, creative collectives.

Optimisation, such as the reduction of congestion or the improvement of air quality, valuably helps to address urban challenges. However, it's still important to question who the processes are optimised for and bear in mind that the qualities of urbanity are based on the functional, social, cultural richness and complexity of cities, as are their inherent, ongoing negotiations.

Smart City – the notion summarising the coming together of the Urban Age with the Digital Era – is very much data-driven, mostly focusing on optimisations, efficiency and control. Nevertheless, enabling transitions from centralised to distributed interactive systems and networks, as well as supporting participatory social processes, is an inherent feature of digitalisation. Therefore, the urbanisation of technology should be more transparent, engaging citizens in participatory processes of expert/user co-creation.

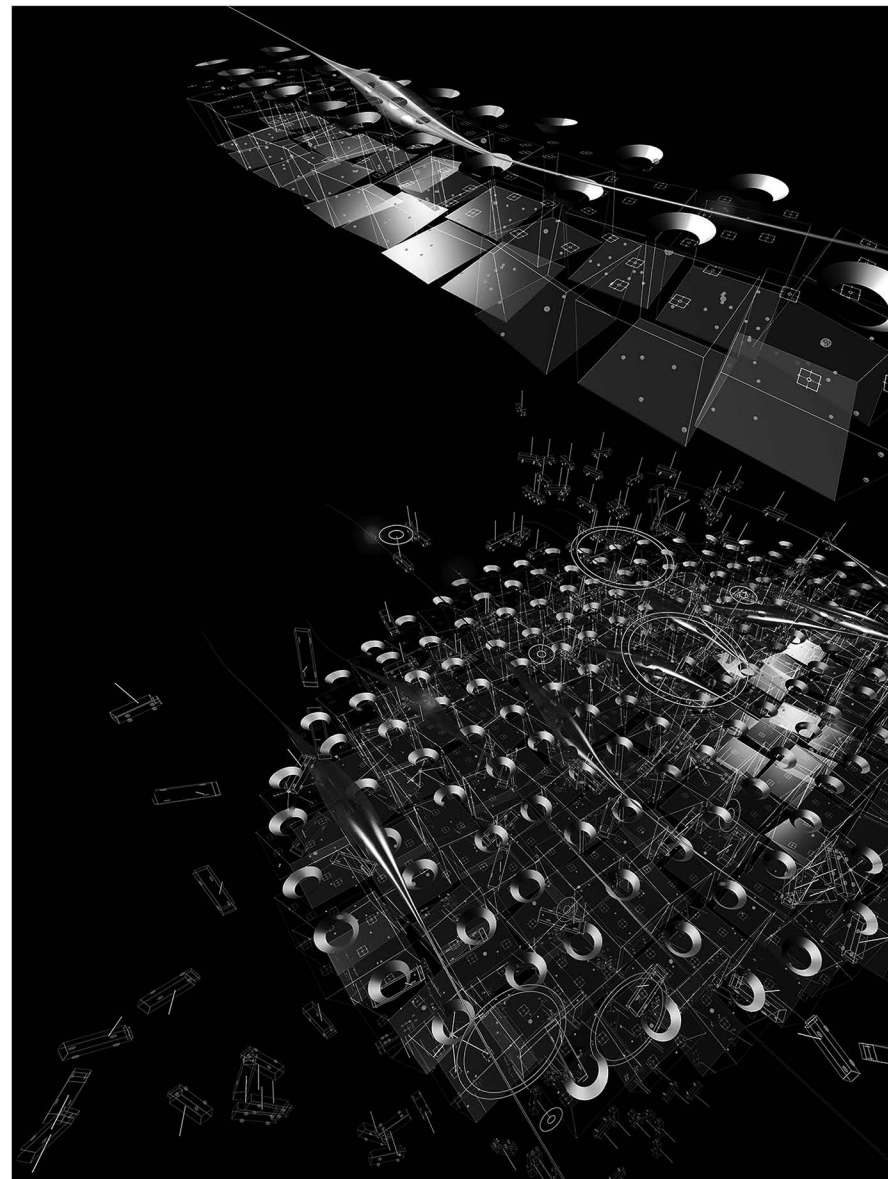
Social splintering, disruptive technologies, and the ‘perchange’ we’re experiencing demand spaces where society can process the transformations caused by technological developments. Throughout the years, we’ve been developing a series of these hybrid process-spaces, such as the City Making Lab in Berlin.

Toks programinis susitelkimas į skaitmeninės revoliucijos komunikacinių dėmenį (dėl kurio 1999 m. vos nepraradome užsakymo) buvo paremtas dviejų labai skirtingų tradicijų išmanymu. Viena vertus, iš informacinių technologijų pasiskolinome metodą, pagal kurį vykdoma duomenimis grįsta optimizacija ir siekiama miesto funkcijų efektyvumo, skatinant duomenų rinkimą iš realių, gyvenimiškų reiškinių. Kita vertus, mūsų metodai buvo paremti ir komunikacijų technologijomis, kurios lengvina miesto vartotojų ir gyventojų dalyvavimą atverdamas jiems procesus ir sudarydamos geresnes galimybes kompleksiskumui, deryboms, sumanių, kūrybiškų kolektyvų formavimuisi.

Optimizacija, pavyzdžiui, spūsčių mažinimas arba oro kokybės gerinimas, reikšmingai padeda įveikti miesto problemas. Tačiau vis tiek svarbu užklausti, kieno poreikiai tenkinami optimizuojant šiuos procesus, ir nepamiršti, kad miestiškumą lemiančios savybės priklauso nuo miestų kompleksiskumo, funkcinės, socialinės ir kultūrinės įvairovės, bei jiems būdingų nenutrūkstamų derybų.

Išmanusis miestas – sąvoka, apibendrinanti miestų amžiaus ir skaitmeninės eros susiliejimą – itin stipriai remiasi duomenimis bei dažniausiai būna orientuota į optimizaciją, efektyvumą ir kontrolę. Tačiau viena neatsiejamų skaitmenizacijos savybių yra ta, kad ji leidžia pereiti nuo centralizuotų prie išskirstytų interaktyvių sistemų ir tinklų, bei skatina dalyvaujamuosius socialinius procesus. Dėl to technologinė urbanizacija turėtų būti skaidresnė, įtraukianti gyventojus į dalyvaujamuosius procesus, kurių metu ekspertai ir vartotojai bendradarbiauja.

Patiriamas socialinis skaldymas, trikdančios technologijos ir negrįžtami pokyčiai (angl. *perchange*), kuria erdvių, kuriose visuomenė galėtų įsisąmoninti technologinių pokyčių sukeltas transformacijas, poreikį. Per ilgą laiką sukūrėme eilę tokių mišrių procesinių erdvių – viena jų yra Berlyno „City Making Lab“.

Public Media Urban Interfaces by
Hybrid Space Lab, © Hybrid Space Lab /
viešųjų medių sąveikavimas, sukurtas
Hybrid Space Lab, © Hybrid Space Lab

„Public Media Urban Interfaces“

Pradėdami veiklą XX a. 9 deš. pradžioje miestą traktavome kaip susitikimų, mainų ir derybų erdvę. Vystėme meninius projektus, skatinančius urbanistinių dalyvavimų ir apmąstymus apie tai, kaip mūsų gyvenimą ir fizinę miesto erdvę transformuos tuo metu dar tik beatsirandantis internetas bei skaitmeniniai tinklai. Tuo metu technologijos dar tik formavosi, o jų pritaikymas neatrodė akivaizdus – būta palankaus metas vaizduotei. Visiškai laisvai įsivaizdavome ateities mišrias viešąsias erdves, kūrėme menines jungtinių miesto ir medijų viešųjų erdvių vizijas pasitelkdami įvietintą, nuo žemutinės grandies kylantį (angl. *bottom-up*) „Viešųjų medijų ir miesto sąsają“ (angl. *Public Media Urban Interfaces*) tinklą – viešai prieinamą sąsają tarp pasaulinės medijų erdvės ir vietinės miesto erdvės.

Šiame projekte pateikėme alternatyvių scenarijų vizijas, kaip skaitmeninių tinklų sąveika galėtų sustiprinti viešųjų miesto ir viešųjų medijų erdvių funkcijas. Projekto metu sukūrėme prototipus nuo žemutinės grandies prasidedančiam visų miesto gyventojų dalyvavimui pasaulinėje medijų kultūroje. Parodomajame projekte išnaudodami Londono urbanistines įtampas ir struktūrą pasiūlėme alternatyvų interneto protokolą, sustiprinusį vietines erdves kaip išėities tašką globalizuotoms, medijomis paremtoms kultūroms.

Su išmaniajia „eterio kiekvienam“ kortele (angl. *Air-Time-For-All Smart Card*), vietinėje žemo technologinio lygio transliavimo stotyje, pavyzdžiui, rajono skalbykloje, visi gyventojai galėtų kurti pranešimus ir juos transliuoti rajono ribose. Nepanorę kurti savo pranešimo, gyventojai galėtų perleisti eterio laiką kitam pranešimui iš jų rajono, taip pagreitindami transliaciją net ir už artimiausios aplinkos ribų. Tokios sustiprintos vietinės transliacijos laikinai (daugiau ar mažiau) užimtų pasaulinių medijų erdvę;

Public Media Urban Interfaces

Deeply rooted in this communicational approach, our early work in the late 1980s approached the city as a space of encounters, exchange and negotiation. We developed artistic projects for urban participation, speculating about how our lives and the physical urban space would be transformed by the then-emerging Internet and digital networks. At this point, technology was just hatching and its applications were not yet established – these were times open for imagination. With great freedom, we envisioned possible future public hybrid spaces, developing artistic visions of a combined urban and media public space with the locally embedded, bottom-up public network of Public Media Urban Interfaces: a publicly accessible interface between the global media space and the local urban place.

The project *Public Media Urban Interfaces* envisioned alternative scenarios for the interplay of digital networks to reinforce the function of public urban and public media space. It developed models that enabled bottom-up active participation for all city dwellers in global media culture. The demo project exploited London's urban tensions and structure, advancing an alternative Internet protocol that strengthened the local as a starting point of globalised, mediatised cultures.

With an Air-Time-For-All Smart Card, at the location of their local low-tech broadcasting studio – for example, the neighbourhood's launderette – all citizens were enabled to produce messages and narrow-cast them locally within the neighbourhood. If they didn't wish to produce their own message, citizens could give their Air-Time to another message from their neighbourhood, accelerating its broadcast even beyond their direct local surroundings. This reinforced local broadcasts to temporarily invade the global media space (to a greater or lesser extent), creating a locally based dynamic media network from the bottom up.

tokiu būdu, pradedant nuo žemutinės grandies, būtų kuriamas įvairintas dinamiškas medijų tinklas.

Viešųjų medijų ir miesto sąsajų projektas leido mums įsivaizduoti ir susikurti savą metapasaulį, kuris ilgainiui tapo pagrindiniu idėjų ir meninių koncepcijų šaltiniu; visų toliau aprašytų projektų šaknys glūdi būtent šiame metapasaulyje. Viešosios medijų ir miesto sąsajos taip pat suteikė mums galimybę ir rėmus vystyti naujus meninės raiškos būdus su dinamiškais užrašais – priemonės koduoti mišrias procesines erdves.

Be to, projektas remiasi viena svarbiausių skaitmeninės transformacijos savybių, t. y., galimybe pereiti nuo centralizuotų prie išskirstytų, interaktyvių sistemų, sudarant prielaidas platesniems dalyvaujamesiems procesams. Viešųjų medijų ir miesto sąsajų projekte aprašėme ir metodą *YOUtopia* (angl. *you* – tu / jūs, *utopia* – utopija) pabrėžiantį JŪSŲ erdvę (*topos*) Kito erdvėje, kaip priešingybę uždariems utopiniam modeliams.

Švelnioji urbanistika

Minėtas projektas vėliau tapo koncepciniais-programiniais rėmais naujų urbanistikos metodų kūrimui, pavyzdžiui, *švelniosios urbanistikos* (angl. *soft urbanism*) – tarpdisciplininės planavimo ir projektavimo srities, tiriančios dinamišką urbanistikos, skaitmeninių medijų erdvių ir komunikacijų tinklų sąveiką. XX a. 10 deš. pritaikę švelniosios urbanistikos terminą, išvystėme urbanistinį požiūrį, pagal kurį integruotai vertinant atsižvelgiama tiek į miesto, tiek į medijų erdves.

Dėl topologio miesto reiškinių traktavimo švelnioji urbanistika atliepia persipynusias erdvės dimensijas ir sudaro prielaidas labiau integruotai, struktūriškai socialinių ryšių tinklų ir erdvių sampratai. Šis požiūris remiasi komunikacija ir priima tinklo paradigmą, pagal ją kuriami rėmai savivaldos procesams,

Public Media Urban Interfaces made it possible for everyone to broadcast, access and influence the global media environment from the urban local neighbourhood. In its design for a public hybrid urban space, the project proposed a bottom-up public network that combined and connected urban public space with media public space.

With *Public Media Urban Interfaces*, we envisioned and created our own ‘Metalworld’ that throughout the years has been the main source from which we’ve developed ideas and artistic concepts; all projects described below have their roots in this Metalworld. *Public Media Urban Interfaces* also provided us with the opportunity and framework to develop new artistic expressions with dynamic notations as tools for coding hybrid process-spaces.

Moreover, the project draws on one of the main features of digital transformation, namely enabling the move in favour of distributive interactive systems from centralised ones, fostering wider participatory processes. Already inscribed in *Public Media Urban Interfaces* was our ‘YOU-topia’ approach, emphasising YOUR space (*topos*) on the Space of the Other, juxtaposed to closed utopian models.

Soft Urbanism

The project also served as a conceptual-programmatic framework for developing new approaches to urbanism, such as ‘Soft Urbanism’: an interdisciplinary field of planning and design, exploring the dynamic interplay of urbanism, digital media spaces and communication networks. Coining the term Soft Urbanism in the early 1990s, we developed an urbanistic approach that considers and deals with both urban and media spaces in an integrated way.

With its topological understanding of urban phenomena, Soft Urbanism addresses interrelated spatial dimensions, enabling a more integrated and structural understanding of the networks of spaces for social interaction. This approach is communicational and adopts the network-paradigm, creating frameworks for processes of self-organisation that focus on the bottom-up processes of city dwellers and users – emphasising the Space of the Other.

orientuojantis į nuo žemutinės grandies prasidedančius miesto gyventojų ir vartotojų procesus bei pabrėžiant Kito erdvę.

„idensity“

Siekdami suprasti sintezes, persidengimus ir ryšius tarp medių ir fizinių / miesto erdvių, minėto tyrimo apie erdvės naudojimą metu sukūrėme terminą *idensity* (angl. *identity* – tapatybė, *density* – tankis). Tapatybės ir jungčių tankio sąvokas susiejantis *idensitetas* neskiria medių tinklų nuo urbanistinės-architektūrinės aplinkos, o vietoje to siūlo integruotą modelį darbui su mišria erdve.

Tradiciniai erdves atskiriantys terminai nebegalioja prieštaringai miesto aplinkos dinamikai, kuriai būdingos prieštaringos – sutelkties ir decentralizacijos, funkcinio mišrumo ir segregacijos – tendencijos. Tokios kategorijos kaip „funkcinė zona“ (gyvenamoji, darbo, rekreacinė), „centras“ versus „periferija“, „gamtovaizdis“ versus „miestas“ tampa nebeaktualios. Medijoms jungiantis su fizine erdve privačių ir viešųjų erdvių poliai maišosi bei susilieja.

Idensitetas integruoja tankio (jungčių, fizinės ir skaitmeninės infrastruktūrų, bendrųjų komunikacijos erdvių) ir identiteto sąvokas (įskaitant įvaizdžio politiką ir miesto prekės ženklą). Dėl to ši sąvoka gali, pavyzdžiui, padėti suprasti erdvinės segregacijos procesus ir skirtumus tarp tų miesto fragmentų, kurie turi globaliam performansui būdingų ypatybių ir yra laikomi „globalios miestų būties“ dalimi, ir kitų, gretimų miestų (ar miesto dalių), kurie netenka aktualumo ir išsitrina iš pasaulinių proto žemėlapių.

Idensiteto terminas pastūmėja diskusijas apie urbanistiką nuo formaliai morfologiškai apibrėžiamų (tinklinio) miesto tinklo savybių link labiau integruotos, struktūriškos socialinių komunikacijų tinklų ir erdvių sampratos. Tai koncepcinis instrumentas erdvių

idensity

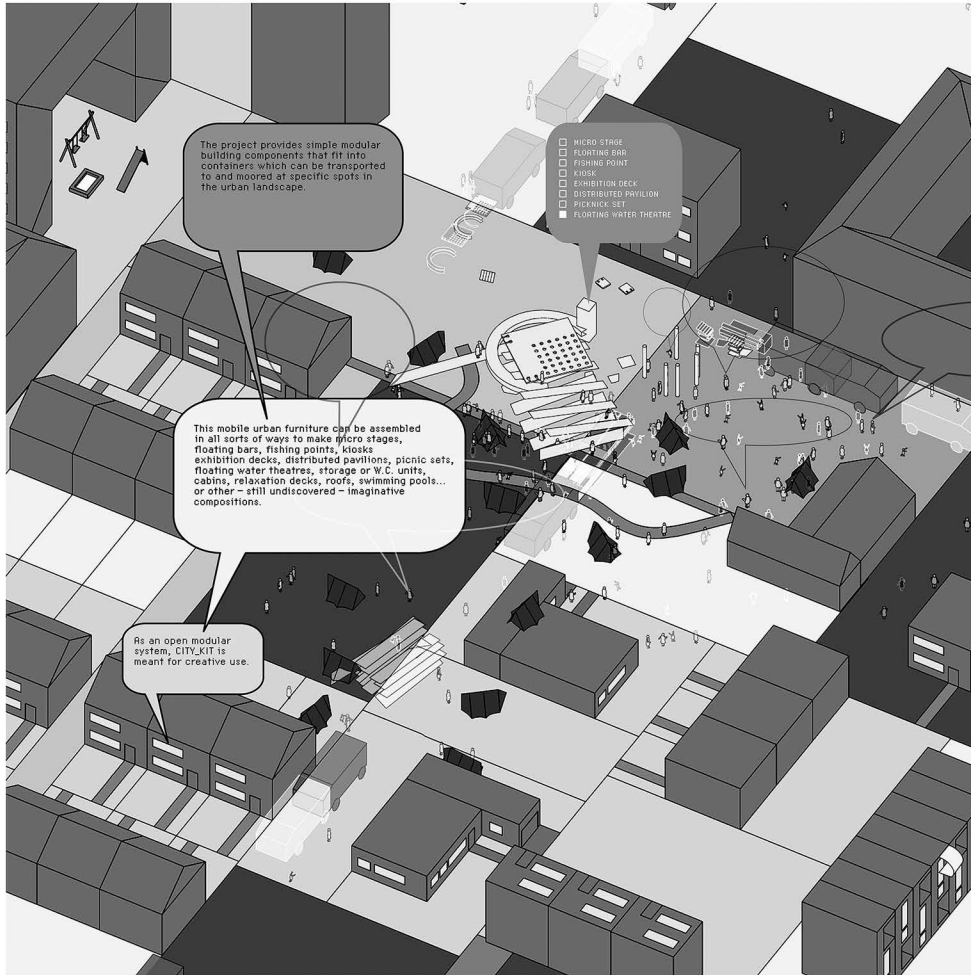
To understand the fusions, superimpositions and interactions of media and physical/urban spaces, we introduced the new term ‘idensity’ with our aforementioned research on ‘The Use of Space’. Fusing the notions of ‘identity’ and ‘density of connections’, idensity doesn’t differentiate between media networks and urban-architectural environments, instead offering an integrated model for dealing with hybrid space.

In the contradictory dynamics of the urban environment – with its antithetical tendencies of concentration and decentralisation, functional mix and segregation – traditional terms of spatial distinction lose their validity. Categories like ‘functional zoning’ (living, working, recreation), ‘centre’ versus ‘periphery,’ ‘landscape’ versus ‘city’, are becoming obsolete. The polarity between private and public space is disintegrating as public and private environments are intermingling and blurring in the fusion of media and physical space.

Idensity integrates the concept of density (the density of connections, physical and digital infrastructures, general communication spaces) with the concept of identity (including image policies and urban brands). Therefore, as an example, it can help us understand processes of spatial segregation and distinction between urban fragments that have qualities of global performance and are considered part of a ‘global urban condition’, and those other, sometimes neighbouring (parts of) cities that lose relevance and disappear from (global) mental maps.

The term idensity moves the discussion on the urban from the morphological level of a formal description for the network patterns of the (network) city to a more integrated, structural understanding of the networks of spaces for social communication. It’s a conceptual instrument for researching and developing space in the information-communication age and can be implemented as an operative tool to steer processes of urban development.

2. *City Kit* by Hybrid Space Lab, © Hybrid Space Lab / Miesto įrankių komplektas pagal Hybrid Space Lab, © Hybrid Space Lab

Identity doesn't only refer to object-qualities but describes a field of superimposed communication spaces and embeds identity in the context of communication. Therefore, it's not just a mere summation of the two concepts of density and identity, but a fusion. It inverts identity, linking it to communication so that identity is defined by connectivity.

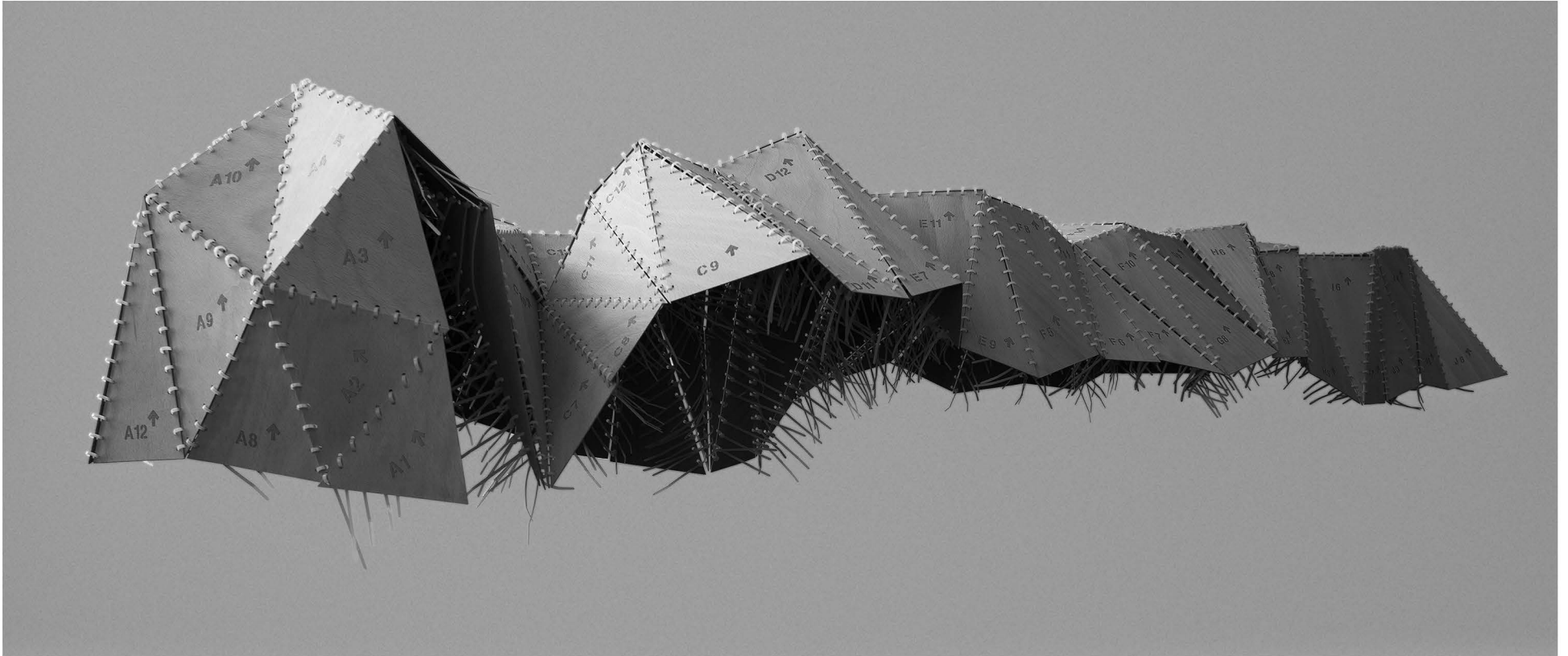
City Kit and DIY Pavilion

Since our starting point has always been conceptual, not technological, a central theme in our work throughout the years has been empowering the user. For example, in the *City Kit* project developed for the Hong Kong Social Housing Authority in 2007, our target group were young people who were familiar with computer games, but hardly ever played outside.

As space is extremely scarce in Hong Kong, the *City Kit* hybrid game enabled children and young adults to design temporary playgrounds in urban spaces. Using modular building components that could be moved around and fixed in certain places of the cityscape, residents could build micro stages, bars, exhibition decks, pavilions, picnic sets and other structures that made living in the neighbourhood more fun.

The outcome of *City Kit* was the *DIY Pavilion*. A digitally supported architectural design method that relied on triangulation made it possible to involve users in its design, building and transformation. *DIY Pavilion* was first presented at the waterfront promenade of Hong Kong within the framework of the Hong Kong & Shenzhen Bi-city Biennial of Urbanism and Architecture 2009–2010. The work later travelled to different locations in Hong Kong and Shenzhen for community education purposes.

Based on an architectural design principle with a flexible, adaptable structure, the pavilion can be easily disassembled, transported, reassembled and sown together again, adjusting to the size of the site and local requirements. It's a low cost and low-tech

3. *DIY Pavilion* by Hybrid Space Lab, © Hybrid Space Lab / Pasidaryk pats Paviljonas, kūrėjai Hybrid Space Lab, © Hybrid Space Lab

tyrimui ir vystymui informacijos bei komunikacijų amžiuje, galintis tapti veiksminga miesto plėtros procesų valdymo priemone.

Idensitetas ne tik nurodo į objekto savybes, bet ir apibūdina persidengiančių komunikacijos erdvių lauką bei įvietina identitetą komunikacijos kontekste. Todėl tai nėra tik šių dviejų sąvokų – tankio ir tapatybės – suma, o veikiau sintezė. Ji apverčia tapatybės sąvoką susiedama ją su komunikacija – taigi, tapatybė tampa apibrėžiama ryšių.

„City Kit“ ir „DIY Pavilion“

Kadangi mūsų išėities taškas veikiau konceptualus nei technologinis, pagrindinė mūsų darbo tema visuomet buvo vartotojo įgalinimas. Pavyzdžiui 2007 m. Honkongo socialinių būstų valdybos užsakymu vystant projektą „City Kit“ (liet. miesto rinkinys) mūsų tikslinė auditorija tapo jaunimas, gerai susipažinęs su kompiuteriniais žaidimais, bet beveik nežaidęs lauke.

Urbanizuotose Honkongo, kuriame itin trūksta vietos, erdvėse mišrus žaidimas „City Kit“ leido vaikams ir jaunimui susikurti laikinas žaidimų aikšteles. Iš modulinį elementų, kuriuos galima perkelti ir įtaisyti norimoje miestovaizdžio vietoje, gyventojai galėjo pasistatyti mažytes scenas, barus, parodų platformas, paviljonus, piknikų stalus ir kitus statinius, kuriems atsiradus šioje kaimynystėje tapo smagiau gyventi.

„City Kit“ išsivystė į „DIY Pavilion“ (liet. savadarbis paviljonas). Pritaikius skaitmeninėmis priemonėmis paremtą trianguliacinį architektūros projektavimo metodą, vartotojams sudaryta galimybė dalyvauti projektavimo, statybos ir transformavimo procesuose. „DIY“ paviljonas pirmiausia pastatytas Honkongo pakrantės alėjoje kaip 2009-2010 m. Honkongo ir Šendženo dvimiesčio urbanistikos ir architektūros bienalės dalis. Vėliau visuomenės edukacijos tikslais kūrinys buvo vežiojamas po įvairias Honkongo ir Šendženo vietas.

construction of triangular plywood plates, sown together with the help of cable binders.

Consisting of self-supporting triangular elements, the pavilion's covering provides structural integrity and a strong, crystalline formal expression. As a DIY, evolutionary, open-design, modular building, the pavilion is adaptive in both time and space – a participatory design and co-creative process space.

These projects illustrate the Soft Urbanism approach with its dynamic interplay of urbanism and digital communication networks, as well as the idensity methodologies of augmenting urban densities by increasing the frequency of exchange and negotiation.

INbetweenSTITUTE

In the assignment for the re-development of the Beijing 798 Art District, we again emphasised communication spaces and designing process spaces, offering an integrated model for dealing with hybrid (media and physical) space, all the while drawing on the approaches and methods of Soft Urbanism and idensity.

For years, the Beijing 798 Creative Zone had been the main Chinese art district, with museums, galleries, artists, and designers' studios occupying an old factory area. Increasingly, the 798 District was becoming a tourist destination, its popular success growingly eroding its exclusive image. In 2014, we were invited to propose a new brand and museum facilities for the district. We convinced Beijing officials to not think in brands but to think in processes and communication spaces. Instead of a mono-functional fixed identity (an artificial 'New Brand'), we proposed a process-oriented strategy for strengthening creative artist networks, anchoring them into 798's urban tissue.

We also designed a new typology: the *INbetweenSTITUTE*. This was an infrastructure for co-creating and involving the public, as well as a space between the private spaces of artistic creation (ateliers

Kadangi paviljonas suprojektuotas pritaikant lanksčias, lengvai adaptuojamas konstrukcijas, jį lengva išardyti, pervežti ir vėl surinkti bei susiūti pakoregavus dydį pagal vietinius poreikius. Tai buvo nebrangi ir technologiškai nesudėtinga konstrukcija iš trikampių faneros plokščių, susiūtų laidų raišteliais.

Paviljono dangalas sudarytas iš save laikančių trikampių elementų, todėl buvo tvirtas, be to pasižymėjo įtaigia, struktūriška architektūros kalba. Kadangi tai savadarbis, evoliucionuojantis, atviro dizaino modulinis pastatas, jį galima pritaikyti bet kokiai erdvei ir laikui bei laikyti geru dalyvaujamojo projektavimo ir kolegialaus procesinės erdvės kūrimo pavyzdžiu.

Šie projektai pademonstruoja švelniosios urbanistikos metodą, kuriame dinamiškai sąveikauja urbanistika ir skaitmeninių komunikacijų tinklai, o *density* metodologija sutankina miestą didindama mainų ir derybų dažnį.

„INbetweenSTITUTE“

Vykdydami užsakymą regeneruoti 798-qjį Pekino menininkų kvartalą vėlgi pabrėžėme komunikacijos erdves ir projektavome procesines erdves, pateikdami integruotą modelį darbui su mišria (medijų ir fizine) erdve, tuo pačiu semdamiesi įkvėpimo iš švelniosios urbanistikos ir *density* metodų bei požiūrių.

Pekino 798-oji kūrybinė zona ilgą laiką buvo pagrindinis menininkų kvartalas visoje Kinijoje, kupinas muziejų, galerijų, meno ir dizaino studijų, išsidėsčiusių buvusioje gamybinėje teritorijoje. Tačiau pamažu rajonas ėmė traukti turistus, o jo populiarumas – griauti išskirtinį įvaizdį. 2014 m. buvome pakviesti pasiūlyti rajonui naują prekės ženklą ir muziejaus patalpas. Įtikinome Pekino valdininkus mąstyti ne apie prekės ženklus, o apie procesus ir komunikacijos erdves. Vietoje fiksuotos vienfunkcės tapatybės (dirbtinio „naujo prekės ženklo“), pasiūlėme į procesus orientuotą kūrybinių ir meninių tinklų stiprinimo strategiją, įtvirtinančią juos 798-ojo kvartalo urbanistiniame audinyje.

and studios) and the audience's public spaces (showcases, museums, galleries, theatres and concert halls).

INbetweenSTITUTE introduced facilities for hybrid (combined on-site and online) co-creation with creative labs working using cross-over innovation methods on issues relevant to society. The project also developed a hybrid modular and mobile system to penetrate other areas of the city, involving citizens in urban co-curation.

NatureTecture

Co-creating the city was also the core of the work we developed for the Athens Municipality in 2015. As a participatory climate adaptation project for integrating greenery into Athens' built environment with the help of bottom-up processes, *Poly Garden City* considers the whole city as a canvas for 'greening', with vegetable gardens on balconies, gardens in the spaces between buildings, green rooftops with endemic plants and lively green terraces.

'Poly' stands for the multitudes of the city. 'Garden' ('gardening') can be interpreted in a very broad and metaphoric sense, being connected to existential dimensions and post-materialism, and gardening in an urban context requires encountering, exchanging and negotiating with neighbours and other city users, engendering processes of community building.

The climate adaptation strategy of *Poly Garden City* is especially relevant for cities in the 'flat roof region' because in these areas processes of informal urbanisation have produced settlements with very little or no space for urban green. This approach was developed further in another case study, the Shenzhen Urban Village.

Urban Garden Kit is a hybrid (combined computer and urban) game for the Urban Village's extremely densely built environment: a hybrid platform for exchange between different groups, focusing on local knowledge, oral history, and endemic plants and their use. This participatory platform bridges experts and users of the urban

Taip pat suprojektavome naują tipologiją – *INbetweenSTITUTE* (angl. *institute* – institutas ir *inbetween* – tarp). Taip pavadinome infrastruktūrą, skirtą kolegialiai kūrybai ir visuomenės įtraukimui bei erdvę tarp privačių meno kūrimo erdvių (ateljė ir studijų) ir visuomenei priklausančių viešųjų erdvių (vitrinų, muziejų, galerijų, teatrų ir koncertų salių).

INbetweenSTITUTE suteikė sąlygas mišriai (vykdomai vietoje ir internete) kolegialiai kūrybai, o kūrybinės laboratorijos galėjo kryžminių inovacijų metodais spręsti visuomenei aktualias problemas. Projekto metu taip pat sukurta mišri – modulinė ir mobili – sistema, skirta įsiskverbti į kitas miesto dalis, įtraukiant gyventojus į kolegialų miesto kūrimą.

„NatureTecture“

Kolegialus miesto kūrimas buvo vienas svarbiausių aspektų ir darbe, kurį 2015 m. atlikome Atėnų savivaldybei. Šiame dalyvaujajame klimato pritaikymo projekte, skirtame integruoti želdinius į Atėnų užstatymą pasitelkiant nuo žemutinės grandies pradedamus procesus – „Poly Garden City“ (liet. daugialypis sodų miestas) – miestas laikomas dirva „žalumynams“ – darželiams balkonuose, sodams erdvėse tarp pastatų, nykstančiais augalais apželdintiems stogams ir gyvoms žalioms terasoms.

Dėmuo *poly* reprezentuoja miesto daugialypiškumą. „Garden, gardening“ galima interpretuoti kaip sodininkystę pačia plačiausia, metaforine prasme, siejant su egzistencinėmis plotmėmis ir postmaterializmu, o sodininkaujant miesto kontekste tenka susitikti, mainytis ir derėtis su kaimynais bei kitais miesto vartotojais, tad skatinami bendruomenių kūrimosi procesai.

Projekto „Poly Garden City“ klimato adaptavimo strategija itin aktuali vadinamojo sutapdintųjų stogų regiono miestams, nes čia neformalios urbanizacijos procesai beveik nepalikto vietos miesto

and studios) and the audience's public spaces (showcases, museums, galleries, theatres and concert halls).

INbetweenSTITUTE introduced facilities for hybrid (combined on-site and online) co-creation with creative labs working using cross-over innovation methods on issues relevant to society. The project also developed a hybrid modular and mobile system to penetrate other areas of the city, involving citizens in urban co-curation.

NatureTecture

Co-creating the city was also the core of the work we developed for the Athens Municipality in 2015. As a participatory climate adaptation project for integrating greenery into Athens' built environment with the help of bottom-up processes, *Poly Garden City* considers the whole city as a canvas for 'greening', with vegetable gardens on balconies, gardens in the spaces between buildings, green rooftops with endemic plants and lively green terraces.

'Poly' stands for the multitudes of the city, 'Garden' ('gardening') can be interpreted in a very broad and metaphoric sense, being connected to existential dimensions and post-materialism, and gardening in an urban context requires encountering, exchanging and negotiating with neighbours and other city users, engendering processes of community building.

The climate adaptation strategy of *Poly Garden City* is especially relevant for cities in the 'flat roof region' because in these areas processes of informal urbanisation have produced settlements with very little or no space for urban green. This approach was developed further in another case study, the Shenzhen Urban Village.

Urban Garden Kit is a hybrid (combined computer and urban) game for the Urban Village's extremely densely built environment: a hybrid platform for exchange between different groups, focusing on local knowledge, oral history, and endemic plants and their use. This participatory platform bridges experts and users of the urban

4. *Urban Garden Kit*
by Hybrid Space
Lab, © Hybrid Space
Lab / Miesto parko
įrankiai pagal
Hybrid Space Lab, ©
Hybrid Space Lab

Taip pat suprojektavome naują tipologiją – *INbetweenSTITUTE* (angl. *institute* – institutas ir *inbetween* – tarp). Taip pavadinome infrastruktūrą, skirtą kolegialiai kūrybai ir visuomenės įtraukimui bei erdvę tarp privačių meno kūrimo erdvių (ateljė ir studijų) ir visuomenei priklausančių viešųjų erdvių (vitrinų, muziejų, galerijų, teatrų ir koncertų salių).

INbetweenSTITUTE suteikė sąlygas mišriai (vykdomai vietoje ir internete) kolegialiai kūrybai, o kūrybinės laboratorijos galėjo kryžminių inovacijų metodais spręsti visuomenei aktualias problemas. Projekto metu taip pat sukurta mišri – modulinė ir mobili – sistema, skirta įsiskverbti į kitas miesto dalis, įtraukiant gyventojus į kolegialų miesto kūrimą.

„NatureTecture“

Kolegialus miesto kūrimas buvo vienas svarbiausių aspektų ir darbe, kurį 2015 m. atlikome Atėnų savivaldybei. Šiame dalyvaujajame klimato pritaikymo projekte, skirtame integruoti želdinius į Atėnų užstatymą pasitelkiant nuo žemutinės grandies pradedamus procesus – „Poly Garden City“ (liet. daugialypis sodų miestas) – miestas laikomas dirva „žalumynams“ – darželiams balkonuose, sodams erdvėse tarp pastatų, nykstančiais augalais apželdintiems stogams ir gyvoms žalioms terasoms.

Dėmuo *poly* reprezentuoja miesto daugialypiškumą. „Garden, gardening“ galima interpretuoti kaip sodininkystę pačia plačiausia, metaforine prasme, siejant su egzistencinėmis plotmėmis ir postmaterializmu, o sodininkaujant miesto kontekste tenka susitikti, mainytis ir derėtis su kaimynais bei kitais miesto vartotojais, tad skatinami bendruomenių kūrimosi procesai.

Projekto „Poly Garden City“ klimato adaptavimo strategija itin aktuali vadinamojo sutaptintųjų stogų regiono miestams, nes čia neformalios urbanizacijos procesai beveik nepaliko vietos miesto

environment, turning city-users into city-makers and -gardeners. By expanding the *City Kit* game to integrate urban nature, *Urban Garden Kit* reinterprets the city by fusing buildings and gardens into new hybrid urban typologies.

Such a participatory hybrid environment is an example of how urban-architectural spaces, nature, and the digital can be developed together in an integrated way, addressing the hybrid realities that include the biological and the technological. In the Anthropocene, the juxtaposition between nature versus artefact and the designed environment is becoming obsolete. So instead, we pursued a new hybrid field of design where architecture and nature fuse: ‘NatureTecture’!

Humboldt Jungle and Humboldt Volcano

Facing the Urban Age’s crises such as climate change and biodiversity loss, we need a transdisciplinary design approach to address the interconnected challenges of today. We need to rethink the juxtaposition of nature versus artefact by integrating plant material in our architectural surroundings and merging nature with the built environment. In this convergence of architecture and nature, new hybrid architectural solutions emerge, such as our projects *Humboldt Jungle* and *Humboldt Volcano* for the Humboldt Forum in the city centre of Berlin.

Developing behind the replica of a baroque palace façade, the Humboldt Forum is a cultural centre of international renown containing the Berlin ethnographic collections and a space dedicated to the ‘Global Dialogue of Cultures’. The German government is rebuilding the exterior of the demolished Kaisers’ imperial palace to house the venue. The Forum takes its name from the Humboldt brothers: scientist Wilhelm von Humboldt, who founded the Berlin University; and explorer Alexander von Humboldt, who was actually not so fond of the Prussian state.

5. *Humboldt Jungle* by
Hybrid Space Lab, ©
Hybrid Space Lab /
Humboldto džiuŋglės
pagal Hybrid Space Lab,
© Hybrid Space Lab

želdiniams. Šis metodas buvo toliau vystomas kitoje atvejo studijoje – Šendženo „Urban Village“ (liet. miesto kaimas).

„Urban Garden Kit“ (liet. miesto sodo rinkinys) – tai mišrus (kompiuterinis ir urbanistinis) žaidimas, skirtas itin tankiam miesto kaimo užstatymui. Tai mišri platforma mainams tarp įvairių grupių, orientuota į vietinę žinią, sakinę istoriją ir nykstančius augalus bei jų panaudojimą. Ši dalyvaujamoji platforma suveda miesto aplinkos ekspertus ir vartotojus, paversdama pastaruosius miesto kūrėjais ir sodininkais. „Urban Garden Kit“ – tai išplėsta „City Kit“ versija, apimanti ne tik miestą, bet ir jo gamtą, bei pateikianti naują miesto interpretaciją, kurioje pastatai ir sodai suauga į naujas mišrias miesto tipologijas.

Tokia mišri dalyvaujamoji aplinka įrodo, kad urbanistinės-architektūrinės erdvės, gamta ir skaitmeninė plotmė gali būti vystomos kartu, integruotai, atsižvelgiant į mišrias tikroves, apimančias ir biologinius, ir technologinius elementus. Antropoceno amžiuje priešara tarp gamtos ir artefaktų bei suprojektuotosios aplinkos tampa nebeaktuali. Vietoje jos ėmėme domėtis nauja projektavimo sritimi, kur architektūra ir gamta susilieja – *NatureTecture* (angl. *nature* – gamta, *architecture* – architektūra).

„Humboldt Jungle“ ir „Humboldt Volcano“

Atsidūrę akistatoje su urbanizacijos amžiaus krizėmis – klimato kaita, bioįvairovės nyksmu ir kt. – turime išrasti tarpdisciplininį metodą, atitinkantį persipynusias nūdienos problemas. Turime permąstyti gamtos ir artefakto prieštarą integruodami augalines medžiagas į savo architektūrinę aplinką, susiedami gamtą su užstatymu. Iš šios architektūros ir gamtos jungties randasi nauji mišrūs architektūriniai sprendiniai, pavyzdžiui, mūsų projektai „Humboldt Jungle“ (liet. Humboldto džunglės) ir „Humboldt Volcano“ (liet. Humboldto vulkanas), skirti Berlyno centre esančiam „Humboldt Forum“ pastatui.

The palace of the Prussian imperial family once stood where the Humboldt Forum is currently being built. The former was bombed during World War II and subsequently demolished by the GDR regime to build a ‘Palace of the Republic’ in its place (also demolished after the German reunification). Therefore, the Humboldt Forum stirs heated debates, as it involves issues of national symbols, the international role of the city and supranational cultural networks.

In 2015, the funds needed for the Humboldt Forum façade were still missing and because of this, consultations for alternative proposals remained open. As an alternative to the palace’s baroque façade replica, we proposed to wrap the building with a luscious vertical green: a Humboldt Jungle, referring to the jungle explorer and sustainability pioneer Alexander von Humboldt and giving a more extrovert, contemporary and environmentally friendly form to the Humboldt Forum building.

As the Humboldt Forum’s stone façade was being built, in the same spirit and NatureTecture-approach of fusing buildings and nature, we developed a further proposal: *Humboldt Volcano*, an extension of the Forum as a greenhouse-pavilion with a vertical tropical garden and a waterfall, again referring to Alexander von Humboldt’s volcano explorations and discoveries of exotic flora.

Our radical *Humboldt Jungle* proposal was embraced enthusiastically by the cultural world and the press as the ‘rescue of the Humboldt Forum’. Also, the *Humboldt Volcano*, enabling the appropriation of the Humboldt Forum and opening it up to the city, was very well received and is now being discussed in Berlin’s politics. Even the popular tabloid press was very passionate in their promotion. A special quality of the projects is that they bridge the dichotomy between avant-garde artistic expression – otherwise exclusive by definition – and an inclusive approach to culture. By allowing different depths of readings of their multi-layered complexity by different groups, the projects stand for an approach that fuses low and high culture, vanguard and folk, mainstream and niche – a Hybrid Culture.

6. *Humboldt Volcano*
by Hybrid Space
Lab, © Hybrid Space
Lab / Humboldt
ugnikalnis pagal
Hybrid Space Lab, ©
Hybrid Space Lab

Deep Space

The above-mentioned projects convey the sense that creativity can create opportunities in heated public debates which would otherwise come to a standstill. Our recent work and current project on Valle de los Caídos continues along with this breakthrough, as we examine how conflictual monuments and heritage can be transformed using creative and digital tools.

The Francoist monumental memorial for the Fallen of the Spanish Civil War hosts the remains of more than 33,000 victims from both sides of the Spanish conflict, removed from mass-graves around the country unbeknownst to the victims' families. Until 2019, it was also the burial site of Francisco Franco himself. Built between 1940 and 1959, the monument comprises a 260-meter-long basilica carved inside the granite mountain, partly realised through the forced labour of republican political prisoners. It's the most controversial active monument in the world, as the Benedictine monks celebrate mass daily, and before Franco's exhumation in 2019, did so at his grave and in his honour. To this day, visitors to the monument, which continues to function as a tourist destination, have no information about its complex, controversial history.

With the *Deep Space: Resignifying Valle de los Caídos* workshop-project in 2018, we developed the concept of transforming the monument using artistic digital means without physically changing it. This digital strategy was very well received in Spain and internationally because it opened up new paths for dealing with historically problematic monuments, as an alternative to the two options of acceptance without comment or destruction.

The project is a case study on the reinterpretation and transformation of historically loaded and controversial monuments/memory sites with the help of digital tools. As we're currently witnessing a surge of iconoclastic actions against monuments glorifying exploitative and unresolved history worldwide, it's urgent to develop inclusive tools and methods to reckon with these testimonies of controversial pasts and their open historical wounds.

„Humboldt Forum“ – tai už atstatyto barokinių rūmų fasado besikuriantis tarptautinių pripažinimų pelnęs kultūros centras, kuriame laikomi Berlyno etnografiniai rinkiniai ir numatyta speciali erdvė „pasaulio kultūrų dialogui“. Vokietijos vyriausybė pamažu atstato nugriautų imperatoriškųjų Kaizerio rūmų eksterjerą ir pritaiko pastatą kultūros paskirčiai. Rūmai pavadinti brolių Humboldtų garbei: mokslininko Wilhelmo von Humboldto, įkūrusio Berlyno universitetą, ir keliautojo Alexanderio von Humboldto, kuris, tiesą sakant, buvo gana priešiškas Prūsijos valstybei pažiūrų.

Kadaise vietoje šiuo metu statomo „Humboldt Forum“ čia stovėjo Prūsijos imperatoriškosios šeimos rūmai. Antrojo pasaulinio karo metu jie subombarduoti, o vėliau VDR režimo nugriauti, planuojant jų vietoje pastatyti „Respublikos rūmus“ (vėliau, susivienijus Rytų ir Vakarų Vokietijai, taip pat nugriautus). Dėl šių aplinkybių „Humboldt Forum“ kelia aršias diskusijas, kurios liečia nacionalinius simbolius, miesto tarptautinį vaidmenį ir viršvalstybinius kultūros tinklus.

2015 m., vis dar trūko lėšų užbaigti „Humboldt Forum“ fasadą, todėl buvo vykdomos konsultacijos ir ieškoma alternatyvių sprendimų. Vietoje barokinio fasado atstatymo pasiūlėme apdengti pastatą vešliais želdiniais – „Humboldto džunglėmis“, pagerbiant po džungles keliavusį ir vieną pirmųjų tvarumo idėjų iškėlusį Alexanderį von Humboldtą, bei tuo pačiu suteikiant „Humboldt Forum“ pastatui ekstravertiškesnę, šiuolaikiškesnę ir palankesnę gamtai pavidalą.

Kol buvo statomas akmeninis „Humboldt Forum“ fasadas, remdamiesi tomis pačiomis idėjomis ir *NatureTecture* pastatų bei gamtos sintezės metodu pasiūlėme dar vieną – „Humboldto vulkaną“ pavadintą rūmų priestatą, skirtą veikti kaip šiltnamio ir paviljono su vertikaliu tropinių augalų sodu ir kriokliu, kurie vėlgi žymėtų Alexanderio von Humboldto keliones ir egzotiškos floros atradimus.

Kultūros pasaulis ir žiniasklaida mūsų radikalų „Humboldto džunglių“ pasiūlymą sutiko entuziastingai ir vadino „Humboldt forum“ išsigelbėjimu. Tuo tarpu „Humboldto vulkanas“, turėjęs sudaryti

7. *Deep Space* by
Hybrid Space Lab,
© Hybrid Space Lab
/ Giluminė erdvė
pagal Hybrid
Space Lab, ©
Hybrid Space Lab

sąlygas įsisavinti „Humboldt Forum“ pastatą ir atverti jį miestui, taip pat buvo itin šiltai priimtas, o šiuo metu jo idėja svarsto Berlyno politikai. Net ir populiarioji spauda itin aistringai parėmė šį projektą. Viena ypatingų jo savybių yra prieštaros naikinimas tarp avangardinės meninės raiškos – paprastai savaime ekskliuzyvio – ir integracinio požiūrio į kultūrą. Leidus įvairioms grupėms interpretuoti šį daugiasluoksnį darinį įvairiu gyliu, šie projektai tampa metodo, apjungiančio žemąją ir aukštąją kultūrą, avangardą ir liaudies meną, populiarų ir nišinę kūrybą į mišrią kultūrą, pavyzdžiu.

„Deep Space“

Iki šiol minėti projektai perteikia mintį, kad kūrybingumas sukuria galimybes spręsti aštirus visuomeninius klausimus, kurie kitaip įstrigtų. Mūsų naujausias darbas – šiuo metu vystomas projektas „Valle de los Caídos“ tęsia šį proveržį, o mes patys toliau tyrinėjame, kaip konfliktiškas situacijos ir paveldą galima transformuoti naudojant kūrybiškas ir skaitmenines priemones.

Frankistų paminklinis memorialas žuvusiesiems Ispanijos civiliniame kare tapo amžino poilsio vieta daugiau nei 33 000 aukų palaikų iš abiejų konflikto pusių, čia perkeltų iš masinių kapavičių be artimųjų žinios. Iki 2019 m. tai buvo ir paties Francisco Franco palaikų vieta. 1940-1959 m. statytą paminklą sudaro 260 metrų ilgio bazilika, išskaptuota granito kalne, prie kurios realizacijos prievartiniu darbu turėjo prisidėti ir respublikonai politiniai kaliniai. Tai bene kontraversiškiusias veikiantis monumentas visame pasaulyje, kuriame benediktinų vienuoliai kasdien laiko mišias, o iki 2019 m., kai buvo išskelti F. Franco palaikai, jie tai darė šalia jo kapo, jo garbei. Paminklo, kuris ir toliau yra turistų traukos vieta, lankytojams nesuteikiama informacija apie jo sudėtingą, kontraversišką istoriją.

2018 m. projekto – kūrybinių dirbtuvių „Deep Space: Resignifying Valle de los Caídos“ (liet. gilioji (kosmoso) erdvė: naujas Valle de

The project pioneers the development of new methods and digital tools for re-signifying and transforming controversial physical monuments and sites. Such digital tools are especially relevant for the re-signification of large-scale physical sites of memory – in the scale of landscapes (such as at Valle de los Caídos) and the urban scale. This approach allows for the inclusive re-reading of larger territories, for example, urban settlements under a post-colonial perspective.

We're now developing an Augmented Reality application, through which visitors will be able to explore the hidden layers of the monument's controversial history and make 'visible' the mass graves hidden behind the basilica's sidewalls and the remains of the barracks where the forced labourers lived. This would help to reveal what Franco wanted to hide here, breaking the totalitarian narrative of the monument. The on-site presentation of its building history – with the help of an AR application – would make Valle de los Caídos a tangible testimony of Francoism, transforming it into a polyphonic memorial: an example for the resignification of controversial monuments in the Digital Age.

'Augmenting' physical memory sites into more polyphonic spaces is an important and urgent challenge today. It can inform the processing of other contested monuments/sites internationally, and thus be very relevant to the ongoing discourse of inclusive (memory) spaces and the urgent social need for inclusive heritage and memory-making. Hence, *Deep Space* kick-started an exploration for us, focusing on how future heritage sites could look, feel, and sound, and how their digitally enriched features could affect memory-making processes.

Reboot Culture

Committed to a polyphonic (future) heritage, the *Reboot Culture* program is designed to permeate the city fabric with processes of cultural co-creation and reception by activating public space through the multiple voices composing the polyphonic city. Launched by Hybrid Space Lab in 2020, the interna-

los Caídos įprasminimas) metu išvystėme paminklo transformacijos koncepciją, kuriai įgyvendinti būtų naudojamos skaitmeninės meninės priemonės, nereikalaujančios fizinių pokyčių. Ši skaitmeninė strategija susilaukė pripažinimo tiek Ispanijoje, tiek tarptautiniu mastu, nes atskleidė naujas galimybes darbui su istoriškai problemiškais paminklais ir pateikė alternatyvą dvim iki šiol buvusiems pasirinkimams – priimti be klausimų arba griauti.

Projektas tapo atvejo studija, kurioje nagrinėjama istorinė įtampa pasižyminčių ir kontraversiškų paminklų bei atminties vietų transformacija skaitmeninėmis priemonėmis. Kadangi šiuo metu pasaulyje daugėja ikonoklastiškų veiksmų prieš paminklus, šlovinančius išnaudotojišką ir neatsakytų klausimų turinčią istoriją, privalome nedelsdami ieškoti integracinių priemonių ir metodų, kurie galėtų padėti suvesti sąskaitas su šiais kontraversiškais praeities liudijimais ir atviromis istorinėmis žaizdomis.

Projektas tapo vienu iš pirmųjų bandymų vystyti metodus ir skaitmenines priemones naujam kontraversiškų fizinių paminklų ir vietų įprasminimui bei transformavimui. Tokios skaitmeninės priemonės ypač aktualios iš naujo įprasminant stambias fizines atminties vietas – urbanistinio masto ar net ištisis kraštovaizdžius apimančius objektus (kaip Valle de los Caídos). Nauji metodai sudaro sąlygas naujam, integraliam, postkolonijiniu požiūriu grįstam stambesnių teritorijų, pavyzdžiui, gyvenviečių interpretavimui.

Šiuo metu kuriame papildytosios realybės programėlę, per kurią lankytojai galės tyrinėti paslėptus prieštaringos paminklo istorijos sluoksnius ir „atverti“ masines kapavietes už bazilikos šoninių sienų, pamatyti prievarta dirbusių darbininkų barakų liekanas. Ji padės atskleisti, ką F. Franco šioje vietoje norėjo paslėpti, ir suardys paminklo totalitarinį naratyvą. Vietoje pateikiama pastato istorija PR programėlės pagalba galėtų paversti Valle de los Caídos apčiuopiamu frankizmo liudijimu ir transformuoti šią vietą į polifoninį paminklą – kontraversiškų paminklų naujo įprasminimo skaitmeniniame amžiuje pavyzdį.

tional *Reboot Culture* program enables and supports new forms of hybrid (combined physical and media) staging of public cultural events, with a special focus on smaller cultural institutions in urban peripheries. It also aims at developing a strong symbolic momentum with hybrid public staging and renditions marking the rebooting of cultural programs in the post-pandemic city.

To support hybrid cultural formats and mobilise culture, the program weaves a sophisticated decentralised network of mobile media infrastructures with media-containers, media-busses, media-pontons and media-boats travelling via roads or waterways to cultural venues. Acting upon the commitment to the revitalisation and redesign of culture within- and post-COVID-19 urban landscapes, the *Reboot Culture* program envisions hybrid staging on an ambitious and evocative mega-scale, temporarily shaping public spaces by contemplating large and captivating hybrid cultural events alongside riversides and quays – whilst upkeeping the necessary measures of physical distancing.

By addressing the mega, medium and nano scales, *Reboot Culture* develops a nuanced, context-sensitive approach to cultural co-production and hybrid reception, integrating on-site features with the help of mobile media infrastructure and an online digital platform.

Through focusing on the potential of hybrid formats to meaningfully activate culture in hybrid public space, the program embeds the rebooting of culture in the urban environment, drawing on the multiple voices and sounds of the polyphonic city. Recognising and upkeeping the value of public space, a strong emphasis is placed on the public nature of cultural practices and the development of safe and public hybrid (combined media and physical) cultural spaces. With outdoor staging enabling the embedment of culture in the physical social urban environment, the program echoes our earlier projects on the interfaces between the public urban and the public media realms.

By following a strategy of permeating physical space and with a focus on small scale platforms in urban peripheries, the project aims to reformulate spatial cultural hierarchies. In this interplay of physical events and media networks, the project follows an iden-

Šiandien fizinių atminties vietų papildymo ir pavertimo polifoninėmis erdvėmis klausimas yra itin svarbus ir neatidėliotinas. Atsakymai į jį gali padėti motyvuoti problemiškų paminklų ir vietų pertvarkymą tarptautiniu mastu, todėl jis tampa itin aktualus šiandieninėse diskusijose apie integracines (atminties) erdves ir stiprų socialinį integracinio paveldo ir atminties formavimo poreikį. Dėl to „Deep Space“ pastūmėjo mus tyrimams, orientuotiems į ateities paveldo vietų galimą išvaizdą, atmosferą ir garsus, bei skaitmeninėmis priemonėmis papildytas funkcijas, galinčias paveikti atminties formavimo procesus.

„Reboot Culture“

Polifoniniam (ateities) paveldui skirta programa „Reboot Culture“ (liet. atgaivinkime kultūrą) buvo sukurta persmelkti miesto audinį kolegialaus kultūros kūrimo procesais ir suaktyvinti viešąją erdvę įsiklausant į daugybę balsų, sudarančių polifoninį miestą. 2020 m. „Hybrid Space Lab“ pradėta tarptautinė programa „Reboot Culture“ remia ir sudaro sąlygas naujoms mišraus (fizinio ir medijų) viešųjų kultūrinių renginių organizavimo formoms, daugiausia dėmesio skiriant mažesnėms kultūros institucijoms miestų periferijose. Ja taip pat siekiama išvystyti stiprų simbolinį pagreitį mišrių viešųjų renginių srityje, taip pažymint miesto kultūrinių programų atsigavimą pasibaigus pandemijai.

Siekiant išjudinti kultūrą ir remti mišrias jos formas, šia programa formuojamas rafinuotas decentralizuotų mobilių medijų infrastruktūrų tinklas su medijų konteineriais, medijų autobusais, medijų plaustais ir medijų laivais, galinčiais keliauti į kultūros erdves sausumos ir vandens keliais. Laikydamosi užsibrėžtų siekių atgaivinti ir perkurti kultūrą COVID-19 veikiamuose ar paveiktuose kraštovaizdžiuose, programa „Reboot Culture“ formuoja mišraus renginių organizavimo viziją ambicingu, daug žadančiu, itin stambiu mastu, laikinai transformuodama viešąsias erdves ir apsvarstydama didelius, įtaigius mišrius kultūrinius renginius šalia upių ir

sity approach, strengthening the densities of hybrid communication spaces, and a Soft Urbanism logic that considers and deals with both urban and media spaces for social interaction in an integrated way, creating platforms for self-organised bottom-up processes of urban and cultural co-creation.

Moving from cultural centres to the peripheries and bringing these experiences from the peripheries back to cultural centres via a connecting digital platform as a space of representation, the project aims to break through the ‘bubbles’ of highly personalised digital existences. With an emphasis on public urban space and its potential for serendipitous encounters, the program encourages encounters with the Other, following the YOU-topian approach that emphasises YOUR space, the Space of the Other.

Hybridities

With its commitment to hybrid staging for the polyphonic city, the project celebrates cultural hybridity as a core feature of our contemporary condition in today’s globalised world. It also supports the further development of a co-created, multi-voiced, plural and heterogeneous hybrid culture.

Hybrid cultures, anchored to and embedded in physical spaces, are increasingly distributed, shaped and negotiated in trans-local media networks. As we reckon with hybrid cities merging digital spaces and networks that shape our relationships and the physical spaces for cohabitation and encounters, it’s important to experiment with collective cultural experiences that combine public physical urban space and public digital space.

With digitalisation supporting hybridisation as a fusion of cultural creators and consumers (cultural co-creation), as well as the coming together of creative practices such as painting and sculpture, film, sound and interactive media within a single artistic project (post-medium art), hybridity is becoming central in artistic and cultural production.

krantinių, kurie būtų organizuojami išlaikant būtinas fizinio atsiribojimo priemones.

Atsižvelgiant į stambų, vidutinį ir smulkiusią mastelį, programoje „Reboot Culture“ kuriamas niuansuotas, kontekstualus metodas kolegialiam kultūros kūrimui ir mišriam vartojimui integruojant vietoje turimas, mobilią medijų infrastruktūrą papildytas funkcijas su internetine skaitmenine platforma.

Akcentuojant mišrių formatų potencialą prasmingai aktyvinti kultūrą mišrioje viešojoje erdvėje, programos metu kultūros gaivinimo veiksmas įvietinamas miesto aplinkoje remiantis polifoninio miesto balsais ir garsais. Pripažįstant ir išsaugant viešosios erdvės vertę, itin pabrėžiamas visuomeninis kultūrinių praktikų ir saugių, mišrių (jungiančių medijas ir fizinę erdvę) viešųjų erdvių kūrimo pobūdis. Kadangi organizuojant renginius lauke galima įviejinti kultūrą fiziniame socialiniame miesto aplinkoje, ši programa siejasi ir mūsų ankstesniais projektais, kuriuose tyrėme sąsajas tarp viešosios miesto erdvės ir viešosios medijų erdvės.

Vykdam projektą laikomasi strategijos persmelkti fizinę erdvę ir orientuojamasi į mažo mastelio platformas miestų periferijoje; siekiama performuoti kultūros erdvių hierarchijas. Per tokią fizinių renginių ir medijų tinklų sąveiką projekte įgyvendinamas mišrių komunikacijos erdvių tankį didinantis *idensity* metodas bei švelniosios urbanistikos logika, įvertinanti ir atsižvelgianti tiek į miesto, tiek į medijų erdves, skirtas integruotam socialiniam bendravimui, sukuriant platformas savivalda pagrįstiems nuo žemutinės grandies prasidedantiems kolegialiems miestų ir kultūros kūrimo procesams.

Judant nuo kultūros centrų link periferijų ir sugrįžtant su jose įgyta patirtimi atgal į kultūros centrus per jungiamąją skaitmeninę platformą, veikiančią kaip reprezentacinė erdvė, šiuo projektu siekiama suardyti perdėtai suasmenintų socialinių patirčių burbulus. Akcentuojant viešąją miesto erdvę ir jos laimingą atsitik-

More broadly, hybridity is a multifaceted notion, as we're experiencing a proliferation of hybridisations in all dimensions of our contemporary life. Our whole sense of reality is shaped by our hybrid existence – simultaneously online and offline, local and global, national and transnational, professional and layperson – as hybrid reality.

This questions classical ontological divisions between the physical and the digital, the human and the non-human, the natural and the artefact. Grappling with the first attempts to systemise the world in the times of the Aristotelian categories, the notion of the hybrid, the crossbreed, had a negative connotation. What we're experiencing today is a cultural shift away from such a mindset, based on binary logic and clear-cut categories and identities. Today, as we embrace our world in its complexities and interconnectedness, the notion of the hybrid is everywhere.

By endorsing such a hybrid approach, it's possible to appreciate the interconnected and blurring realities of nature and technology. In fact, it's increasingly apparent that such a strategy is appropriate to engage with the complexity of today's globalised world. Affecting all areas, hybridity is an approach addressing today's interconnected challenges, integrating multiple perspectives in a transdisciplinary way. In this time of major shifts, challenges and upheavals, it becomes pressing to radically rethink culture as well as humans' relationship with nature in tune with the Anthropocene.

With the contemporary cultural shift and paradigm change, the focus readjusts away from divisions and boundaries to interconnections and networks. With the aforementioned concept of *idensity*, identity is being defined by connectivity in a field of superimposed communication spaces, embedding identity in the context of communication. We define 'idensity of the urbanite' as the density of the interplay between hybrid communication spaces, emphasising our interconnectivity and interdependence.

tinumą potencialą, programa siekiama paskatinti susitikimus su *Kitu*, remiantis *YOU-topia* metodu, kur pabrėžiama JŪSŪ erdvė, priklausanti *Kitam*.

„Hybridities“

Projektu „Hybridities“ (angl. mišrumai) tęsiame mišraus renginių organizavimo polifoniniame mieste strategijos įgyvendinimą ir išaukštiname kultūros mišrumą kaip pagrindinę šiandieninės būties globalizuotame pasaulyje savybę. Taip pat remiame tolesnę kolegialiai kuriamas, daugiabalsės, daugybinės ir heterogeniškos mišrios kultūros vystymą.

Translokaliuose medijų tinkluose vis dažniau dalijamasi ir diskutuojama apie mišrias kultūras, įvietintas ir susaistytas su fizinėmis erdvėmis. Prisitaikydami prie mišriais tapusių miestų, kuriuose susilieja skaitmeninės erdvės ir tinklai, formuojantys mūsų santykį su fizinėmis erdvėmis, kuriose gyvename ir sutinkame kitus žmones, turime eksperimentuoti su kolektyvinėmis kultūrinėmis patirtimis, jungiančiomis viešąsias fizines miesto erdves ir viešąsias skaitmenines erdves.

Kadangi skaitmenizacija skatina hibridizaciją, t. y. kultūros kūrėjų ir vartotojų sintezę (kolegialią kūrybą), bei įvairių kūrybinių praktikų – tapybos ir skulptūros, filmų, garso ir interaktyvių medijų – samplaiką tame pačiame (postmedijinio meno) projekte, mišrumas tampa viena pagrindinių meninės ir kūrybinės produkcijos savybių.

Plačiau kalbant, mišrumas yra daugialypė sąvoka, kadangi šiuo metu stebime stiprėjančią visų šiuolaikinio gyvenimo plotmių hibridizaciją. Apskritai mūsų tikrovės suvokimą formuoja mūsų mišri būtis mišrioje tikrovėje – kaip profesionalo ir kartu paprasto žmogaus, vienu metu besiskleidžianti ir internete, ir už jo ribų, ir vietinė ir globali, ir nacionalinė, ir tarptautinė.